

У КЉУЧУ ХИПЕРНОСТАЛГИЈЕ: БИФУРКАЦИЈА УМЕТНОСТИ КАМЕНА

Миро Вуксановић, Данило Вуксановић, *Точило: ријеч и слика*, Футура, Нови Сад 2024

Две су притоке које се поетички спајају у књизи *Точило*: очева, књижевна, и синовљева, ликовна. Генеза овог бимедијалног остварења је дефинисана кроз поднаслов предговора: „Поглед који у себи прозор отвара: Уз слово Т у роману *Семољ Гора*¹ Мира Вуксановића.” Као што на слици постоји детаљ као појам који указује на чињеницу да је приказан мањи део слике у некој монографији, тако ћемо текстуалну грађу у односу на целину назвати „Т-детаљ”. Уз сваку од 25 цртица или ултракратке приче (када се из даљине текст посматра, доживљава се као црта од слова), састављену најчешће од два пасуса, стоји слика на десној страни. Сама слика није илустрација, она је аутономна целина и најприближније би књизи као целини семантички одговарао лик Јануса са два лица, окренутих једно од другог. Једно је лице ликовно а друго књижевно. Број два можемо пронаћи и међу актерима *Точила*, а то су сликар на једној и мештани који живе подно Црвене Греде на другој страни.

Естетичар Етјен Сурио у монографији *Однос међу уметностима* наводи да „осећање братства спаја различите групе уметника”.² Млађи Вуксановић, у свом уводном тексту, назива старијег писцем, и тако управо поставља обојицу у равноправни, братско-уметнички однос. Стварајући сликовни оквир око текста Мира Вуксановића, Данило реконтекстуализује прозни сегмент књиге обогаћујући га значењем. Текст је на парној, левој, а слика на непарној, десној страници (којом иначе у књигама отпочиње текст поглавља или неке друге целине), а то указује да је слика више од коментара текста, односно да заједно чине својеврстан диптих. Слика и текст тако стварају визуелно-вербални контрапункт и међу њима

¹ Пун назив романа Мира Вуксановића је *Семољ Гора: азбучни роман у 878 прича о ријечима*.

² Етјен Сурио, *Однос међу уметностима: проблем ујоредне естетике*, превео с француског Милош Јовановић, Свјетлост, Сарајево 1958, 18.

постоји однос допуне. Пошто су Вуксановићеве слике настајале, према речима самог аутора, у периоду од 1997. до 2000. године, можемо закључити да су се диполи „текст/слика” формирали уклапањем поступком метафоризације. Равноправност уметности на делу доказује и те како да је „неодржив принцип естетске хијерархије међу уметностима”.³

Пред нама је породична књига, како према ауторском двојцу који је чине, тако и телеолошки, у намери да се речју и бојом осликају црногорски корени везани за Црвену Греду. Горштачка семантика, којом се може описати однос између живописца (како себе у предговору назива сликар Данило Вуксановић) и мештана планинског села у које је дошао, припада семиосфери, уметничком свету који чини како очев књижевни, тако и синовљев ликовни траг.

Точило собом емитује својеврсну хиперносталгију, повратак у пражавичај. Овај вид „недостајања дома” подразумева не само повратак у место, раније у животу доживљено као своје, већ и дубинску потрагу за коренима и за јединством са породичним крајоликом. То трагање је индикативно у цртици „Таличан”, где се сликар сагледава из тачке гледишта мештана: „Знате ли да је тек сада, међу вама, у семољској модрини, отворио кантове свог родословља, наслућиваног и траженог, да није знао да има толико предака, а сваки му је по један камени лик, бар по један, у вашим гредама извајао? Знате ли да је свакога препознао?” (24).

Фигуру сликара, његов идентитет, одређује спознаја предачких линија, али и унутрашња, самоспознаја. Она се појављује у цртици „Табачина”, где се напомиње да сваки спољашњи утисак уметник у себе упија „отварајући прозор у себи”. Измена унутрашњег спољашњим може се једино учинити свесним радом сопства, где оно кроз промишљање „спознаје себе сама”. Иако је сликар човек самотњак (цртица „Тревити”), његова функција је да својим делима сачува битна збивања и локалитете од заборавља („Телечар”). Та посвећеност му омогућава да се перципира као чедно биће, као добар човек на добром гласу. Сликара представља Друго у односу на сеоску планинску заједницу („Таличан”). Он је, на неки начин, канал, мистична веза између мештана и природе, профаног и светог – носилац је посебне енергије коју из природе, сликарским стварањем, враћа у заједницу. Чак и изостанак осликаног („Табанати”) приказује се као ментална акумулација спољних утисака.

Точило је густо прокрвљено езотеријским импулсима, који укључују проговор о симболу камена, таме, светлости, као и феномену древности. Природа која окружује сликара је каменита (литоце, планине, пећине). Камен у било ком облику представља симбол постојаности, вечности, али у себи носи тајну. То управо препознајемо у цртици „Точило”, где се каже: „Је ли се живописац, из савардацишта под јавором, из хладовине,

³ Милан Ранковић, *Компаративна естетика*, Уметничка академија, Београд 1973, 6.

окренуо у север, греди, странама под њом, да осмотри здробљено камење, под разноликим лишајевима, под белим млазовима? Је ли му ужарен камен на сликама? Уме ли слушати камену причу?" (44). Разумети, слушати камен, значи постати камен, саживети се са њим. То за уметност значи и клесати своју вештину, радити на себи, самосеспознавати.

У том смислу, сликар је градитељ слике у отежалој тишини, он „зида своју греду. Ћути и послушкује самоћу" („Тавањак", 16). Друга не-одвојива компонента сликарске креације је Сунце, које обасјава сликане пределе и симболички, животворно, трасира пут живописца. Он задобија својства врача, али и мученика који на свом „путу зидања слике" пролази кроз разна искушења. Симбол крста је одабрано слово „Т". У том слову се крије редукована слика чекића, неопходног алата за обраду камена. Магијска својства сликара доживљавамо у цртици „Топлик", где живописац досликава стварност: „Насликао нам је топлик под лаством. Такав заклон још није нађен. У њему се кријемо од сваке студени. [...] У њему је цијела прича о нашим загонима на сунце" (42). Једна од манифестација сликара је, дакле, и филантропска.

Насупрот светлу и соларном принципу, налази се хтонски принцип, тама. Она се јавља као антиципација, наличје света, извор тајанствености. Тмина је почетно профано стање у које су урођени Семољани: „Јесте ли, у касно поподне, пред кишу, кад је изгледало да ће облаци однети сваку кућу, да неће свитати, јесте ли гледали како се семољска тмина згуснула и слегла, колики се тајац у њој одморио, као нигде, и колико се замрачило све око вас? Јесте ли видели шта је живописац тада учинио?" (18). У одговору живописца сазнајемо де је он човек Светлости који не слика тавну, „карамучну" стварност, већ да је биће чистоте, на шта упућује и бела реч „тавник" која се јавља пред њим. Луминопоетичност (уметничко стварање са појмом Светлости као основним) из Вуксановићеве поетике избија у цртицама као што је „Типак", где се каже да се живописци „из камене светлости рађају" (34).

Духовна димензија живописца доводи га у парадигматску сродност са феноменом врача. Ти чудотворни, готово житијни моменти виде се у централној цртици „Точило": „Умије још више но што питате. Учинио је да камен прогледа. И дао му је наш огрњач. Насликао је точило под гредом, али то није здробљено камење с лишајевима. Сваки има наш лик. У точилу смо препознали себе. У бојама које се држе за руке. Умјесто точила се наше коло заиграло" (44). Функција слике која упоредо стоји са цртицом „Точило" је саборна – живописац твори колаж од оцртаних ликова, што чини једну целину од мноштва различитог. На другој страни, функција сликара је да чини границе порознима. У цртици „Тутати" сведочимо као читаоци преливању збивања из сликаревих слика у стварност: „И жао нам је и мило нам је што је отишао. Жао нам је због навике, а мило нам је због свега што је одавде однио. И ваше ће собе на цвијет

замирисати, са његових слика у семољским бојама, испод семољског сунца које ће и тамо гријати” (58). Ово је само један од облика дијалога који се остварују у каменој уметности, „каменАрту” Вуксановића.

На језичком плану, *Точило* обилује неологизмима. Сам живописац у предговору тврди да сликар обликује речи упоредо са творењем слике. Извесни називи цртица, на пример „Тоноте”, изузетно су очуђујући, а у неким директно можемо да продремо у срж значења. Пример за то имамо у наслову цртице „Топлик”, који упућује на простор где је топло – и физички и емотивно, људски.

Изражавање различитих облика блискости – и са људима и са природом – представља лајтмотив књиге. Стварање у природи и у „људском ехоу” планинског насеља, који представља сликареву помисао на горштаке док ствара, може се поистоветити са медитацијом. За то је потребна самоћа, а у њој сликар пролази кроз својеврсни искушенички, иницијацијски пут. У њему се иде индуктивно, од појединачног ка општем, што видимо у цртици „Тамнава”, где је пејзажем обухваћен велики семољски пејзаж. Указивање на ту општост видимо у реченици: „Све речено је сликарским оком покупио” („Трештина”). Живописац је животодавац сликама, а метафорично постаје Бог могућег света који ствара. Као божје створење, син Светлости, у коме се сабирају мудрост, снага и лепота, он живи на Гори, и твори радост Семољана: „Од њега су куће свинуле. Нека нам годови у семољској гори заједно са његовим доласцима у прстење расту!” (48).

Посебан слој *Точила* представља свест о створеном, а она се исказује кроз аутопоетичке исказе. У њима се налази идеја да су имена засејана а да речи егзистирају попут Платонових идеја, чекајући да их избрани преведе из апстрактног у конкретни појавни облик („Тадачити”). На један „наиван” начин Семољани тумаче антимимезијски однос живописца према стварности када кажу: „Да ли сте разумели да сликар из савардачишта претура, премешта, узима без питања, мења распоред пећина и литица, доводи их у ред какав нису имале, у бојама које нису њихове, ломи камен, зида снитве какве нису виђене?” (22). То само потврђује да живописац у свету *Точила* има функцију демијурга.

Ако цео свет *Точила* сакупимо у око, видећемо једно мало ремек-дело са прегршт значења у диполу између слике и речи. Улога проговора о књизи је да, увек из непотпуне визууре, открије део тог света, да дешифрира значења скривена у тексту слике и слици текста. Тиме се расветљава семантички рељеф књиге и позива читалац да још једном уђе у живописни свет Семоља.

Др Владимир Б. ПЕРИЋ
Музичка школа „др Милоје Милојевић”
Крагујевац
vladimirperic99@gmail.com